

ŽALMY A PÍSEŇ PÍSNÍ – STAROZÁKONNÍ INSPIRACE PRO SOUČASNOU PÍŠŇOVOU TVORBU

Milan Tesař

Židovské svaté písmo, křesťany nazývané Starý zákon, se skládá z několika desítek spisů různého charakteru: od mytického líčení stvoření světa a potopy přes nejstarší dějiny Izraelitů, rituální předpisy a sbírky zákonů až po prorocké spisy. Mezi ty části hebrejské bible, které nacházejí dodnes velký ohlas díky svým literárním kvalitám, patří kniha *Žalmů a Píseň písní*. V katolické církvi například žalmy tvoří důležitou součást liturgie (zpívány žalm je součástí bohoslužby slova, jedné ze dvou základních částí katolické mše) a všichni kněží a řeholníci a někteří laici se je několikrát denně modlí v rámci tzv. denní modlitby církve. Píseň písní – milostná poezie uprostřed Starého zákona – pro změnu svádí k novým a novým výkladům a inspiruje básníky, výtvarníky i hudebníky. Úpravy žalmů i zhudebněné části Písně písní v poslední době rezonují i mimo biblický kontext a mimo chrámové prostředí. Jako zdroj inspirace a východisko pro svou tvorbu je používají umělci různých žánrů – od popu a rocku přes folk až po world music.

Jako *Žalmy* označujeme sbírku 150 písní či poetických textů, zpravidla modlitebního charakteru (zpěvák v nich tedy oslovuje Boha), přičemž „české označení žalmy vede přes latinské *psalmi* k řeckému *psalmoi*, jímž Septuaginta překládá hebrejské *šhillim* = chvalo zpěvy“ (Bible 1993: 447). Některé z těchto modliteb „se původně uplatňovaly určitým způsobem ve veřejném kultu v jeruzalémském chrámu (např. hymny různého druhu, žalozpěvy lidu, královské žalmy); jiné sloužily při kultických úkonech jednotlivým Izraelcům; jiné zase můžeme pokládat spíše za náboženské básnění, které nebylo nějakým určitým způsobem v kultu zakotveno“ (Rendtorff 1996: 305).

Právě pro neodmyslitelné spojení žalmů s křesťanskou liturgií patří zhudebněná podoba těchto textů do „povinné“ výbavy mnoha skupin, které se věnují tzv. rytmické křesťanské hudbě: od po několik desetiletí fungujících Lazarů ze Střelice u Brna¹ přes folkové kvarteto Šalmíjá v čele s katolickým knězem P. Jiřím Šlégrem až po současnou mladou Kapelu Teď!, která své album žalmů *Když je to jinak, než čekáš...* natočila v roce 2018. Z hudebních seskupení, kterým se podařilo uspět v celostátním měřítku, a dokonce i mimo čistě církevní sféru, je však na prvním místě třeba jmenovat Oboroh v čele s dvojicí zpěváků Slávkem Klecandrem (kytara, autor písní) a Romanem Dostálem (původně bicí, později klávesy, též autor hudby).

Oboroh vznikl v roce 1988 a svá první dvě alba sestavil výhradně ze zhudebněných žalmů ve znění podle ekumenického překladu Bible (1991 – *Žalmy*; 1993 – *Žalmy II. – Spatřujeme světlo*). Několik žalmů obsahovalo i třetí album *Kámen* (1996), a i když se později skupina soustředila především na autorskou tvorbu Slávka Klecandra, případně na zhudebněnou poezii nebo písně ze starých kancionálů, k žalmům se znovu vrátila v roce 2011 na albu *Žalmy III. – Pozvedám své oči k horám*.

Slávek Klecandr, který ve skupině Oboroh žalmy zhudebňuje, vzpomíná na své autorské začátky v rozsáhlém rozhovoru pro Katolický týdeník: „Pracoval jsem ve vamberských železárnách a vždycky před odchodem do práce jsem si u kafe přečetl jednu dvě stránky z bible. Někdy asi v roce 1985 jsem se začel do Žalmu 39 a nějak mi zarezonovala v hlavě věta: ‚Každý žitím putuje jak přelud; hluku nadělá ten vánek pouhý‘, a posléze mě ten žalm začal zajímat víc a víc. Říkal jsem si, že by bylo dobré jej zpívat, ale nevěděl jsem jak. Tak jsem ten text ‚očuchával‘ odzdola nahoru a naopak, až jsem si uvědomil, že k němu mohu použít muziku, kterou jsem měl původně pro text úplně jiný. Nějak to do sebe zapadlo. Další žalmy si posléze říkaly o úplně nové

1. Základ pro svou magnetofonovou kazetu *Písně a žalmy* skupina nahrávala ve studiu Radia Proglas v letech 1996 a 1997.

melodie. Tak jsem na trebechovickou faru, kde jsme měli takovou bezejmennou akustickou kapelu, nosil skoro týden co týden nový žalm a všichni jsme se z toho radovali.“ (Tesař 2011: 12)

V tomtéž rozhovoru pak Klecandr odpovídá i na otázku, čím jej žalmy oslovují: „Jsou to dva a půl až tři tisíce let staré texty a člověk nemusí být ani nějak zvlášť vnímavý, aby si všiml, že všechna ta beznaděj a východiska, bolest a radost, pochybnosti a jistota..., že to všechno je stejné i dnes.“ A je naopak něco, přes co se v těchto textech nedokáže přenést, co se podle něj do dnešní doby nehodí? Klecandr říká: „Samozřejmě. Třeba závěr onoho jinak obecně známého Žalmu 137. Toho, který začíná slovy: ‚U řek babylonských...‘ Prvních pár vět zhudebnil například Antonín Dvořák, ale zpívali je v takové skočné verzi třeba i diskotékoví Boney M. Nikdo se ale nedostal k poslední větě adresované symbolické ‚babylonské dceři‘: ‚Blaze tomu, kdo tvá nemluvnata uchopí a roztrhne o skálu.‘ Těžko bych se mohl ztotožnit s prosbami o strašné pohromy vyprošované na hlavy nepřátel. Některé mi připadají i nepřijemně sobecké. Mám na mysli takové to pohrdání okolními ‚pronárody‘ a bazírování na vlastní vyvolenosti. Křesťanské i židovské myšlení je dnes přece jen jinde. Stále ale zůstává spousta žalmů, s nimiž se může dnešní člověk ztotožnit bez potíží.“ (Tesař 2011: 12)

Skupina Oboroh se žalmům věnuje dlouhodobě a systematicky, ale na tuzemské i světové scéně najdeme další pozoruhodné případy práce s touto starou literární předlohou. Z české křesťanské hudební scény stojí za pozornost album *Tehilim* stejnojmenné rockové skupiny v čele se zpěvačkou Janou Peřtovou a zpěvákem Petrem Mačkem (vydal Biblion 2007) nebo *Pěkný břeh* Jaromíra Navrátila a jeho ostravské skupiny Nové měchy (Rosa 2011). Dvě alba zhudebněných žalmů natočila pražská skupina Deše (2008 – *Před tváří andělů*, 2018 – *Už je mi do tance*), která programově zdůrazňuje radostný charakter těchto modliteb.²

2. Na svých internetových stránkách www.dese.cz skupina cituje doc. Petra Slámu, ThD., z Evangelické teologické fakulty UK v Praze: „To, že nám žalmy v češtině evokují

Z hudební scény sousedních zemí stojí za pozornost po hudební stránce velmi kvalitní album žalmů *Dementi* polské skupiny 2TM2,3 (vydal Stage Diving Club 2008), případně album *PS* skupiny TGD (2008).

S žalmy i u nás a v okolních zemích pochopitelně pracují také hudební soubory, které vycházejí z židovské tradice: slovenská skupina Mojše Band (několik zhudebněných žalmů na albu *Reguita*, natočeném v roce 2017 ve spolupráci s rabínkou Tanyou Segal) nebo české skupiny Mišpacha a Ester.

Se zhudebněnými žalmy však pracují také umělci, kteří si našli popularitu u publika mimo církevní prostředí. Žalm *Jako jelen když vodu chce pít* zařadil na své album z roku 2000 *Moje smutné srdce* Jaromír Nohavica. Jiný známý žalm (*Hospodin je můj pastýř*) jako *Žalm 23* zařadil na své album *Když andělé neberou* z roku 2002 písničkář Jan Zubrycký. Vlastní textovou variaci na tentýž žalm zveřejnil pod názvem *Žalm 2. 3. 2002* Karel Vepřek na albu *Artinodhás* (2003). Na sólovém albu Jarý Svobody, kapelníka skupiny Traband, najdeme pod názvem *K horám* píseň, která vychází z žalmu 121 (album *Solo*, Indies Scope 2016).

Tři písně Karla Kryla mají slovo žalm ve svém názvu. Zatímco *Žalm za Marilyn Monroe*³ nepracuje s žádným duchovním tématem a slovo žalm je zde poněkud nepřesně použito ve významu žalozpěv (v písni se pak zpívá: „Jak vzorek bez ceny jsem vážený a zpívám si jen žalmy, / zabívám v dominu svou vidinu či ve třech tazích halmy“), v dalších dvou skladbách Kryl již pracuje s biblickými náměty. Číslovka v názvu jeho *Žalmu 71* neodkazuje k biblickému žalmu, ale k roku vzniku písně. Samotný text pak nevychází ze Starého, nýbrž z Nového zákona:

spíše žal, je omyl, který souvisí s jejich řeckým názvem psalmoi, chvály; naše žalmy jsou zkomoleninou tohoto slova. Je v nich jistě také slušná dávka nářků, pláče a nenávislného skřípění zubů.“ [online] [cit. 3. 10. 2019]. Dostupné z [cit. 23. 10. 2011]. Dostupné z: <<http://www.dese.cz>>.

3. Píseň vyšla např. na kompilačním albu *Miláčku* (Supraphon 2007).

*Nebe je růžové,
po cestě křížové
snad konečně spočinem
jak pšenice v klásku.
Spočinem bez hněvu
přirostlí ke dřevu,
vždyť nejtěžším zločinem
je hlásati lásku.⁴*

Až třetí Krylův žalm, *Žalm 120*, skutečně vychází ze své staro-
zákonní předlohy. Jedná se o píseň pojednávající o životě ve vyhnan-
ství a také o problematice pravdy a lži. Biblická předloha zní:

„K Hospodinu v soužení jsem volal, on mi odpověděl.
Hospodine, vysvobod' mě od zrádných rtů, od jazyka záludného.
Co ti patří, co tě stihne, záludný jazyku?
Ostré šípy bohatýra, žhoucí kručinkové uhlí.
Běda mi, musím dlít jako host v Mešeku, pobývat při stanech
Kédarců!
Pobývám už dlouho u toho, kdo nenávidí pokoj.
Promluvím-li o pokoji, oni odpovědí válkou.“

(Bible 1993: 566)

Krylův text přebírá základní východiska biblického žalmu, ale
aktualizuje je podle písničkářovy situace v exilu:

*Vyhnaný dostal jsem útulek v porobě,
v salaších ciziny bylo mi spáti,
opuštěn volal jsem, Pane můj, po tobě,
Pane můj jediný, nedej mi lháti.
Ačkoli k pokoji volaly rety mé,
ačkoli prosily o útěchu,
na hesla o boji změnili věty mé
ti, jimž je násilí ku prospěchu.*

4. Píseň vyšla v roce 1974 na EP desce *Carmina resurrectionis* společně se skladbami *Jidáš, Zapření Petrovo a Děkuji*. V knize *Krylogie* písničkář líčí, že chtěl napsat svou vlastní mši: „Nedopsal, samozřejmě, nebyla asi dost pokorná. Zbyly čtyři biblické písně. Respektive biblí inspirované. Ale netoliko biblí, ne, ještě lépe: životem inspirované a biblí maskované, abych tak řekl.“ (Kryl 1994: 170)

Kryl o této písni píše v knize *Krylogie*: „Ač mě pravděpodobně časem každá církev vyobcuje ze svých čtyř až šesti stěn, zůstávám člověkem, který věří. [...] Sedl jsem si tedy ke knize žalmů – a přeložil jeden z víceméně prozaických textů do řeči vázané.“ (Kryl 1994: 291)

Ze světové populární hudby stojí za zmínku především dva příklady. Prvním z nich je již zmíněná diskotéková skupina Boney M, jejíž hit z roku 1978 *Rivers of Babylon*⁵ vychází z Žalmu 137: „U řek babylonských, tam jsme sedávali s pláčem ve vzpomínkách na Sion.“ Není bez zajímavosti, že krátce po úspěchu originálu natočil Karel Gott českou verzi *Babylon* s textem Pavla Kopty, který však již s biblickým námětem nepracoval: „Tam kde kdysi byl Babylon, / je holá pláň / a přichozím tam vítr píseň hrává...“

Zatímco u skupiny Boney M je tato biblická tematika spíše ojedinělá, skupina U2 s biblickými obrazy pracuje dlouhodobě. Na jejím albu *War* z roku 1983 najdeme skladbu *40*, jejíž název odkazuje k biblickému Žalmu 40 se slovy: „Všechnu naději jsem vložil v Hospodina, On se ke mně sklonil, slyšel mě, když o pomoc jsem volal. Vytáhl mě z jámy zmaru, z tůně bahna, postavil mě na skálu, dopřál mi bezpečně kráčet a do úst mi vložil novou píseň.“ Píseň U2 je přebásněnou variantou tohoto žalmu s refrémem: „I will sing, sing a new song...“, tedy: „Budu zpívat novou píseň...“

Zatímco žalmy vnímáme i ve 21. století jednoznačně jako modlitby, s *Písní písní*, také velmi inspirativní starozákonní knihou, je to složitější. Píseň písní čtou věřící židé jako sváteční spis o svátku Pesach, svátku nekvašených chlebů. Biblický dialog „milého“ a „milé“ v sobě sice odráží realie doby svého vzniku, ale zároveň má obecnou platnost. A právě proto text inspiruje další a další tvůrce.

Vznik této starozákonní knihy klade tradice do doby krále Šalomouna, který je přímo na začátku spisu uveden jako její

5. Píseň se dostala na první místa singlových hitparád v řadě evropských zemí – v Německu, Rakousku, Irsku, Nizozemsku, v Norsku, ve Švédsku, Švýcarsku i ve Velké Británii – a stala se tak nejúspěšnější skladbou této popové skupiny vůbec.

autor („Nejkrásnější z písní Šalomounových“), i když jazyková struktura díla naznačuje, že pravděpodobná doba vzniku je pozdější. Možná nejde ani tak o souvislé dílo jako spíše o sbírku jednotlivých milostných písní nebo básní, které teprve v době po babylonském zajetí Židů dobový editor spojil do jednoho celku. Z něj si pak vybírají současní tvůrci ty nejkrásnější pasáže, které zhudebňují a někdy i posouvají do nového kontextu.⁶

U Písně písní je ještě mnohem více než u žalmů zřetelných několik možných vrstev výkladu. Zatímco žalmy jsou přímočaré modlitby, promluvy obrácené k Bohu, milostný dialog v Písni písní lze vnímat jako skutečně erotickou poezii, ale také jako alegorii vztahu věřícího či celé církve a Boha (navíc katolická církev vidí v postavě „milé“ i mariánskou symboliku). Poetické verše z Písně písní tak mohou fungovat i mimo duchovní kontext.

Mezi české písňové autory, kteří s verši z „Šalomounovy písně“ pracují, patří Jarda Svoboda ze skupiny Traband, který svou *Píseň písní* zařadil na album *Vlnobeat* (2014):

*Ó, jak jsi krásná,
přítelkyně má,
zahrada stinná
a louka rozkvetlá.
Zuby tvé jak stádo ovcí,
pírka holubí,
tvoje rty jsou tkané
z červeného hedvábí.*

Svou variaci na téma Písně písní napsal písničkář a evangelický farář Svatopluk Karásek. Skladbu nazvanou *Hora Karmel* s ním v roce 1992 natočila skupina Oboroh na album *Nebeská kavárna*. O čtyři roky později ji Oboroh nahrál znovu, už bez Karáska, na album *Kámen*. Téma Písně písní použil na svém albu *Vteřiny křehké* (2014) Jiří Pavlica. Píseň se jmenuje *Pojď, můj milý* a s Hradišťanem v tomto případě zpívají Kristýna Daňhelová a David Burda:

6. K různým teoriím o vzniku básně či sbírky viz Bible 1993: 619; Rendtorff 1996: 322–325.

*Pojď, můj milý,
vyjdeme na pole
a přenocujem v keřích.
Časně z rána půjdeme do vinic,
Pohlédneme, zda pučí vinná réva,
zda její květ se rozvil.
Pojď, můj milý, vyjdeme na pole
a přenocujem v keřích.*

Celý muzikál s názvem *Píseň písni* složil skladatel, učitel hudby a varhaník Petr Jiříček. Cílem jeho díla je postihnout nejen biblický zdroj inspirace, ale současně i všeobecně platný příběh, který se může odehrávat i v přítomnosti. Jde tedy o příběh „milého“ a „milé“ jako dvou živých lidí ze současnosti a zároveň dvou nadčasových symbolů. Premiéra muzikálu se uskutečnila 10. května 2013 v Litomyšli. Na otázku, jak on sám vnímá tento starý text, Petr Jiříček odpovídá: „Píseň písni jsem vždy bral velmi osobně, jako paralelu ke svému životu, ke svému prožívání. Vnímat ji jako dialog církve a Ježíše, to je jistě velmi důležité. Ale svým způsobem musí umělec vycházet z toho, co sám prožívá.“ (Tesař 2015)

Žalmy a Píseň písni jsou v hebrejské bibli součástí takzvaných Spisů, které doplňují Tóru (prvních pět knih hebrejské bible; podle křesťanského kánonu tzv. knihy Mojžíšovu) a Proroky (židé k prorockým knihám na rozdíl od křesťanů řadí i dějepisné knihy Jozue, Soudců, 1. a 2. Samuelovu a 1. a 2. Královskou; naopak kniha „proroka“ Daniela je v hebrejské bibli součástí Spisů a nikoli Proroků). Nejedná se sice o jediné knihy s výrazně poetickým charakterem (krásu jazyka lze obdivovat i u knih jako Kazatel, Přísloví nebo Jób), ale v dnešním obecném povědomí právě tyto dva spisy rezonují nejvíce: Žalmy pro své stálé využití při liturgii a v životě církve, Píseň písni pro své téma, které je blízké všem lidem, nezávisle na vyznání.

Prameny a literatura:

- BIBLE. Písmo svaté Starého a Nového zákona.* 1993. Ekumenický překlad. Praha: Česká biblická společnost.
- KRYL, Karel 1994: *Krylogie*. Prah: Academia.
- RENDTORFF, Rolf 1996: *Hebrejská bible a dějiny*. Praha: Vyšehrad.
- TESAŘ, Milan 2011: Modlitby za krále se mě moc nedotýkají. *Katolický týdeník*, č. 31, s. 12.

Internetové zdroje:

- TESAŘ, Milan 2015: „S Petrem Jíříčkem o muzikálu Píseň písní.“ Radio Proglas [online] [cit. 15. 7. 2019]. Dostupné z: <<https://www.proglas.cz/program/detail-poradu/2015-05-15-19-15-00/>>.

Psalms and the Song of Songs: Old Testament Inspiration in Contemporary Song Production

A collection of the New Testament Psalms and the lyrical Song of Songs attracts composers of various music genres even 2,500 years after their conception. Examples from the Czech context include the Oboroh ensemble and its three albums of psalms, the Nové měchy band, the Deše band and their respective full collections of arranged psalms. The New Testament songs were inspirations for musicians like Jarda Svoboda from the Trabant band, and singer-songwriter Karel Kryl, who was forced to go into exile during the totalitarian regime in Czechoslovakia. As to various foreign groups, arrangements of biblical psalms can be found for instance in the repertoire of U2 and Boney M. The Old Testament Song of Songs, which can be interpreted both as a prayer and as a love poem or a collection of intimate verse, has been attracting the attention of many composers. The paper deals with various examples of the above-mentioned Hebrew literary sources within contemporary Czech modern folk, alternative, rock, and pop music.

Key words: Music inspired by the Old Testament; Psalms; the Song of Songs; Christian music; Slávek Klecandr; Karel Kryl.